

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานตามการรับรู้ของปฏิกิริยาตายในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบดังนี้

เมื่อทำการวิเคราะห์การถดถอยแบบพหุคูณด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบขั้นตอนโดยนำเข้าไปที่ละตัวแปร (Stepwise) พบว่าได้มีการตัดตัวแปรอิสระออก 5 ตัวออก (เพศ อายุ การเป็นญาติ ฝ่ายบิดาหรือมารดา ระดับการศึกษา และระดับรายได้) คงเหลือเฉพาะตัวแปรการรับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายซึ่งพบว่าสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ตารางที่ 3.3) โดยสามารถอธิบายความแปรปรวนของคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานได้ร้อยละ 41.7 ($R^2=.417$) และเมื่อปรับค่าความคลาดเคลื่อนสามารถอธิบายความแปรปรวนของความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานได้ร้อยละ 41.3 (Adjusted $R^2=.413$) ดังนั้นค่าที่เหมาะสมที่จะใช้ทำนายคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลาน คือ ร้อยละ 41.3 (Adjusted $R^2=.413$) ทั้งนี้สามารถเขียนเป็นสมการทำนายในรูปคะแนนมาตรฐานดังนี้

คะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลาน = $90.842 + .646 \times$ การรับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตาย

เมื่อนำตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการทำนายคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 คือ ตัวแปรการรับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายมาวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางกับคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานโดยจำแนกตามระดับอายุ (ตารางที่ 3.5 - 3.6) พบว่าการรับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายส่งผลต่อคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 โดยเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ยคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานพบว่าปฏิกิริยาตายที่รับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายสูงมีคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานสูงกว่าปฏิกิริยาตายที่รับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายเป็นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สันโปรดักซ์โมเมนต์พบว่า การรับรู้บทบาทส่งผลต่อคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลานในทิศทางบวก ($r=.646$) (ตารางที่ 3.2) เนื่องจากการรับรู้บทบาทของปฏิกิริยาตายเป็นปัจจัยหลักของความสัมพันธ์ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลาน โดยบทบาทจะทำให้บุคคลคำนึงถึงหน้าที่ของตนเองตามบทบาทนั้น ๆ ในกรณีนี้เมื่อปฏิกิริยาตายมีการรับรู้บทบาทต่าง ๆ ระหว่างตนเองและหลาน การรับรู้ตัวเองได้นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างปฏิกิริยาตายและหลาน โดยอาจเกิดขึ้นในแง่ลบหรือแง่บวกก็ได้ ทั้งนี้ในสังคมไทยเห็นว่า

ผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวในด้านการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตแก่บุตรหลาน การให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาแก่ครอบครัว (เพชรฯ สุนทรโรทก, 2530) ส่วนในต่างประเทศ American Association of Retired Person (AARP) (2002) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของการเป็นปู่ย่าตายายในปัจจุบัน ซึ่งพบว่าบทบาททั่วไปของปู่ ย่า ตา ยายได้แก่ การสอนค่านิยม การให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแก่เด็ก และการรับฟังปัญหาของเด็ก ซึ่งบทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่ปู่ ย่า ตา ยาย กระทำร่วมกันกับบิดามารดา ส่วนบทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดในปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทการถ่ายทอดประวัติของครอบครัว และการเล่นกับหลาน รวมถึงการตามใจหลาน บทบาทเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน นอกจากนี้ Kornhaber (2002) ได้เสนอบทบาทต่าง ๆ ของปู่ย่าตายายไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่ บทบาทบรรพบุรุษ เพื่อน วีรบุรุษ นักประวัติศาสตร์ ที่ปรึกษา ผู้เลี้ยงดู เป็นแบบอย่าง ผู้ชี้แนวทาง จิตวิญญาณ นักเรียน ครู และผู้วิเศษ ซึ่ง Kornhaber ได้กล่าวว่าบทบาทต่าง ๆ เหล่านี้ต่างมีส่วนช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน ด้านบทบาทบรรพบุรุษของปู่ ย่า ตา ยายนั้นส่งผลกระทบต่อทางจิตใจของหลานเป็นอันมาก เนื่องจากเป็นบทบาทที่จะช่วยให้หลานรับรู้ว่ามีมนุษย์แต่ละคนจะพบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต แต่มนุษย์สามารถอยู่รอดและมีชีวิตอยู่จนจบจนถึงวัยผู้สูงอายุได้ ทั้งนี้ในสังคมไทยพฤติกรรมหนึ่งที่แสดงออกถึงบทบาทบรรพบุรุษเช่นเดียวกันคือ ในวันสำคัญของไทย เช่น วันสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ปู่ ย่า ตา ยายได้เปิดโอกาสให้ลูกหลานรดน้ำขอพรจากปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อความสุขใจและมั่นใจในชีวิต (บรรลุ ศิริพานิช, 2537) ด้านบทบาทผู้เลี้ยงดูพบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ในสังคมไทยส่วนใหญ่นั้นมีลักษณะเป็นผู้สนับสนุนในการเลี้ยงดูหลานมาก โดยให้การใส่ใจหลานในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การช่วยเหลือในการเลี้ยงหลานตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ขวบ และให้คำแนะนำบิดา มารดา ในการเลี้ยงดูหลาน (สิริพร วงษ์ตรี, 2535 และ สุมณี พิจิตรศิริ, 2540) ทั้งนี้บทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานมากคือ บทบาทผู้แนะนำอบรมสั่งสอน โดย Kornhaber (2002) เสนอว่าการเป็นผู้แนะนำอบรมสั่งสอนนี้มีส่วนสำคัญในการสร้างความรู้คุณค่าในตนเอง ซึ่งแนบชิดเกล้าคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล และคุณธรรมจริยธรรมนี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่จะคงคุณค่าอยู่ในใจของหลานและหลานจะสามารถนำไปใช้ได้ตลอดชีวิต นอกจากนี้การศึกษาของ King และ Elder (1999) ยังพบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่มีความเคร่งศาสนาในระดับต่างกั่มีการสอนคุณธรรมให้แก่หลานในระดับที่ต่างกันด้วย โดย King และ Elder (1999) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และหลานโดยเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่เคร่งศาสนากับกลุ่มที่ไม่เคร่งศาสนาพบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่เคร่งศาสนามีบทบาทในการสอนคุณธรรมจริยธรรมของหลานมากกว่ากลุ่มที่ไม่เคร่งศาสนา และยังพบว่าแม้จะอยู่ในครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายปู่ ย่า ตา ยายที่เคร่งศาสนานั้นมีบทบาทในการสอนคุณธรรมจริยธรรมแก่หลานมากกว่ากลุ่มที่ไม่เคร่งศาสนา ทั้งนี้จากการศึกษาในสังคมไทย ศิริวรรณ ศิริบุญ และมาลินี วงษ์สิทธิ์ (2535) พบว่าผู้สูงอายุ

มองว่าตนเองไม่มีประโยชน์ต่อสังคมแต่ในทางกลับกัน คนหนุ่มสาวนั้นเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นเสมือนคลังปัญญาที่จะช่วยถ่ายทอดประสบการณ์ ให้คำแนะนำและเป็นທີ່ปรึกษาแก่สมาชิกในครอบครัว และเห็นว่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ทำประโยชน์ให้สังคมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพชรา สุนทรโรทก (2530) ที่พบว่าเยาวชนส่วนใหญ่พอใจกับการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุและรับรู้ว่าผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัว ทั้งในเรื่องการอบรมสั่งสอนให้คำปรึกษา การถ่ายทอดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตให้แก่บุตรหลาน และ สุวัฒน์ วิบูลย์เศรษฐี (2541) ยังพบว่าสมาชิกในครอบครัวทั้งเขตเมืองและเขตชนบทต่างก็เห็นว่าการที่ครัวเรือนมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่จะดีกว่าบ้านที่ไม่มีผู้สูงอายุ โดยสมาชิกในครอบครัวจะได้รับความอบอุ่น ได้รับความปรึกษาในการดำเนินชีวิตจากผู้สูงอายุด้วย ส่วนบทบาทอื่น ๆ เช่น การเป็นเพื่อนเล่นกับเด็ก แม้ถูกมองว่าเป็นการทำกิจกรรม หรือสร้างความสัมพันธ์เพียงผิวเผิน แต่แท้จริงแล้วการที่ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นเพื่อนเล่นกับเด็กนั้นจะช่วยให้หลานมีความรู้สึกมั่นคงในจิตใจ เกิดความรักต่อบุคคลรอบข้างนอกจากนี้ ทั้งนี้เมื่อหลานมีปัญหาต่าง ๆ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็จะเป็นทางเลือกหนึ่งที่หลานจะเข้ามาขอคำปรึกษาทั้งในด้านการใช้ชีวิตและการเรียน (Crosnoe & Elder, 2002) นอกจากนี้ในสังคมอื่น ๆ ได้มีการศึกษาบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายไว้หลากหลายเช่นเดียวกัน ในสังคม African-American ได้มีผู้วิจัยบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายไว้ดังนี้ Timberlake และ Stukes-Chipungu (1992) พบว่าปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม African-American เชื่อว่าตนมีบทบาทสำคัญในครอบครัวทั้งเป็นผู้เชื่อมสายใยในครอบครัวและเป็นผู้เชื่อมค่านิยมประเพณีจากยุคเก่าไปสู่ยุคใหม่ ทั้งยังเห็นว่าตนมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะ สั่งสอนและมีอิทธิพลต่อลูกหลานมาก นอกจากนี้ Strom, Collinsworth และ Strom (1993) พบว่าปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม African-American มีความพอใจ มีบทบาทในการสั่งสอนหลานและมีความสำเร็จในการเป็นปู่ ย่า ตา ยายมากกว่าปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม European-American. แต่ยังพบด้วยว่า ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม African-American มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับพฤติกรรมของหลานมาก รู้สึกยุ่งยากเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างตนเองและหลาน รวมถึงมีความต้องการข้อมูลในการเลี้ยงหลานจากรัฐมากกว่ากลุ่ม European-American ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Watson และ Koblinsky (1997) ที่พบว่าเมื่อเปรียบเทียบบทบาทโดยรวมของ ปู่ ย่า ตา ยาย กลุ่ม African-American กับกลุ่ม Anglo-American ปู่ ย่า ตา ยาย กลุ่ม African-American มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนหลานมากกว่ากลุ่ม Anglo-American แต่ในทางกลับกันกลุ่ม African-American เห็นว่าตนมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับพฤติกรรมของหลานมาก และต้องการข้อมูลในการเลี้ยงหลานจากรัฐมากกว่ากลุ่ม Anglo-American ต่อมา Pruchno (1999) ได้ศึกษาเปรียบเทียบปู่ ย่า ตา ยาย กลุ่ม European-American และกลุ่ม African-American และพบข้อมูลคือปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม European-American นั้นเห็นว่าบทบาทการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระ และส่งผลทางลบกับสุขภาพจิตและชีวิตในสังคมของตนมากกว่า ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม African-American นอกจากนี้การศึกษารอบด้านของปู่ ย่า ตา ยาย ในสังคม Mexican-American ยังพบข้อมูลที่หลากหลายดังนี้ Burnette (1999) พบว่าปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม

Latin มีความรู้สึกตึงเครียดในบทบาทผู้เลี้ยงดูเนื่องจากต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองรวมถึงต้องวางแผนการดำเนินชีวิตใหม่ด้วย นอกจากนี้ Tom และ Detzner (1998) ได้ศึกษาบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในสังคม Asian-American พบว่าปู่ ย่า ตา ยาย มีบทบาทในการช่วยเลี้ยงดูหลานรวมถึงมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องในการเลี้ยงดูหลานให้แก่ บิดาและมารดาของหลานด้วย ทั้งนี้มีบทบาทในการช่วยเหลืออบรมสั่งสอนด้านวัฒนธรรมเชื้อชาติของตนมาก เช่น การถ่ายทอดภาษาจีน จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่านอกจากในสังคมไทยสังคมอื่น ๆ เช่น สังคม African-American และ Asian-American ต่างก็ให้ความสำคัญกับบทบาทต่าง ๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย แม้ว่าบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันนี้เหล่านี้มีอย่างหลากหลาย แต่งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้บทบาทเหล่านี้ ล้วนไปในทางเดียวกันคือ หากปู่ ย่า ตา ยายมีการรับรู้บทบาทของตนเอง ย่อมที่จะก่อให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมของปู่ ย่า ตา ยายที่มีอิทธิพลต่อหลานมากกว่าผู้ที่มีการรับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายต่ำกว่า ดังนั้นผู้ที่รับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายจึงมีคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานมากกว่ากลุ่มที่ไม่รับรู้บทบาทของปู่ ย่า ตา ยาย

การศึกษาในครั้งนี้พบว่าตัวแปรอื่น ๆ ได้แก่ ตัวแปรเพศ อายุ การเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือฝ่ายมารดา ระดับรายได้ ระดับการศึกษานั้นไม่มีผลต่อคะแนนความสัมพันธ์ของปู่ ย่า ตา ยายอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยหนึ่งที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาปัจจัยด้านเพศสิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศ ซึ่งพบว่าในปัจจุบันเพศหญิงและเพศชายต่างก็เปลี่ยนบทบาททั้งสองฝ่าย โดยเพศหญิงมีแนวโน้มเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากขึ้น ในทางกลับกัน เพศชายจากเดิมที่เคยมีบทบาทเฉพาะทำงานนอกบ้านได้เข้ามามีบทบาทกับสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น เพศชายเริ่มมีบทบาทในการดูแลสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว มีความเป็นพ่อบ้านมากขึ้นโดยทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูหลานและช่วยทำงานบ้านต่าง ๆ ด้วย (McKay & Caverly, 2004) การเปลี่ยนแปลงบทบาทของทั้งสองฝ่ายนี้เองอาจส่งผลที่ทำให้ปู่ ย่า ตา ยายทั้งสองเพศมีความสัมพันธ์กับหลานไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้การที่สังคมไทยนับถือปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้อาวุโสหรือให้อยู่ในฐานะของผู้สูงอายุของครอบครัวน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่พบความแตกต่างด้านอายุ โดยสังคมไทยยังคงมองว่าเขวชนควรเชื่อฟังในคำสั่งสอนของผู้สูงอายุอีกทั้งให้ความเคารพและยำเกรงผู้สูงอายุ ในฐานะที่เป็นผู้อาวุโสและถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมาก่อน (บรรลุ ศิริพานิช, 2537) ดังนั้นการเคารพยำเกรงผู้อาวุโสนี้เองอาจทำให้หลานให้ความเคารพปู่ ย่า ตา ยายทุกช่วงวัย และฝ่ายปู่ ย่า ตา ยายก็มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องในลักษณะการอบรมสั่งสอนแก่หลาน นอกจากนี้เดิมทีปู่ ย่า ตา ยายที่สูงอายุจะถูกมองในแง่ลบว่าอาจเป็นวัยที่มัวพะวงเกี่ยวกับสุขภาพของตนเองและมีลักษณะค่อนข้างเก็บตัวต่างจากปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ในวัยกลางคนที่มักมีกิจกรรมการเล่นออกกำลังร่วมกันกับหลาน แต่ปัจจุบันด้วยความก้าวหน้าทางการแพทย์พบว่าแม้ผู้สูงอายุจะล่วงเลยวัยเข้าสู่ช่วงอายุ 70 หรือ 80 ปีขึ้นไปส่วน

ใหญ่ยังพบว่าปู่ ย่า ตา ยายเหล่านี้เป็นผู้ที่มีสุขภาพดี มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในครัวเรือนของตนเองอยู่มาก ซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างปู่ตายายและหลานตามมา นอกจากนี้แม้อยู่ในวัยเกษียณก็อาจยังทำงานนอกบ้านต่อหรืออาสาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนด้วย (McKay & Caverly, 2004) ซึ่ง โสภา ขปิลมันน์, สมบัติ สุพัตร์ชัย และประกายรัตน์ สุขุมลชาติ (2536) พบว่ากิจกรรมของผู้สูงอายุในครัวเรือน ได้แก่ การช่วยดูแลบุตรหลาน และการทำงานบ้าน เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ในสังคมไทยยังมีสิ่งหนึ่งที่อาจส่งผลให้ไม่พบความแตกต่างของการเป็นญาติฝ่ายบิดาหรือมารดาคือวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ โดยสมาชิกในครอบครัวจะได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กว่าควรมีความเป็นห่วงเป็นใยช่วยเหลือกันและกัน ไม่ทอดทิ้งกันซึ่งในปัจจุบันยังพบว่าแม้ว่าจะมีการแต่งงานแยกครอบครัวกันไป สมาชิกในครอบครัวรุ่นปู่ ย่า ตา ยายยังคงมีการช่วยเหลือครอบครัวในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำหรือด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นด้วยค่านิยมการช่วยเหลือครอบครัวเหล่านี้เองน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างปู่ ย่า ตา ยายมีคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปู่ตายายและหลานไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้เมื่อพิจารณาระดับรายได้ไม่พบความแตกต่างของคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปู่ตายายและหลานเช่นกัน แม้ในต่างประเทศจะพบความแตกต่างว่าปู่ ย่า ตา ยายที่มีรายได้สูงจะสามารถสนับสนุนการเลี้ยงดูหลานได้มากกว่าปู่ ย่า ตา ยายที่มีรายได้ต่ำ (Mueller & Elder, 2003) แต่ในบางสังคมเช่น สังคม African-American พบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานส่วนใหญ่นั้นมีฐานะยากจนกว่ากลุ่มที่ไม่ได้เลี้ยงดูหลาน (Fuller – Thomson & Minkler, 2000) ในสังคมไทยหากพิจารณาประกอบกับประเด็นของการจ้างงานและการว่างงานจะพบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่มีรายได้สูงนั้นน่าจะเป็นกลุ่มที่ได้รับการว่าจ้างหรือเป็นวัยทำงานซึ่งจะมีการใช้เวลาส่วนตัวไปกับการทำงานต่าง ๆ ที่ตนเองรับผิดชอบ ในทางเดียวกันปู่ ย่า ตา ยาย ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ต่ำจะมีลักษณะเป็นพ่อบ้านหรือแม่บ้านในครอบครัว ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม้ว่าปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มหนึ่งจะมีส่วนสนับสนุนด้านเศรษฐกิจของหลานแต่ว่าอีกกลุ่มหนึ่งยังคงมีส่วนสนับสนุนในการอบรมเลี้ยงดูด้านอื่น ๆ ด้วย ในด้านการศึกษาตามความเชื่อในสังคมไทยซึ่งมีค่านิยมให้เยาวชนรุ่นหลังให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุ เชื่อฟังในคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นผู้อาวุโส ถือว่ามีการผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมาก่อน (บรรลุ ศิริพานิช, 2537) การเคารพในผู้อาวุโสและการนับถือผู้มีประสบการณ์มากกว่าจึงน่าจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ระดับการศึกษาไม่ส่งผลต่อคะแนนความสัมพันธ์ระหว่างปู่ตายายและหลาน ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อยู่ในวัยใดหรือระดับการศึกษาใด ๆ ก็สามารถที่จะอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตนเองได้เพราะถือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ชีวิตมากกว่า